Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu

Orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Gejza Horák

VÝKONNÝ REDAKTOR

Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Valéria Betáková, Gejza Horák, Ján Horecký, Ivan Masár, Ján Matejčík, Ján Oravec, Konštantín Palkovič, Jozef Ružička, Ján Sabol, Elena Smiešková, Milan Urbančok

REDAKCIA

Bratislava, Klemensova 27

KULTÚRA SLOVA, ROČNÍK 4 — 1970 — ČÍSLO 8

OBSAH

J. Horecký, Výročie Petra Tvrdého 257

Hlasy o slove

Z myšlienok Petra Tvrdého . 259

* * *

Čítame Slovník slovenského jazyka 260

Š. Ondruš, O vzniku slova *bitúnok* 264

M. Pisárčiková, Z osobitných problémov pripravovaného česko-slovenského slovníka 266

J. Oravec, Jazyková kultúra a predložky 269

J. Findra, O konkurencii vzťažných zámen *čo/ktorý* . 273

Š. Michalus, Jazyk reportáží z Pretekov mieru a majstrovstiev sveta v basketbale 277

Rozličnosti

Zo slovenských ľudových názvov húb. M. Majtánová 280

Pohrebný ústav — pohrebná služba — pohrebníctvo. M. Marsinová 281

Správy a posudky

Kompendium slovenskej štylistiky. J. Bosák 283

Nevšímavosť voči jazyku v okresnej tlači. E. Bajzíková 285

Spytovali ste sa

Krmovinársky, či krmivársky priemysel? I. Masár . . 286

Šarišské Dravce — (do) Šarišských Draviec. J. Jacko 286

Garbiarne, nie koželužne. I. Masár 287

Ďaleko viac? J. Matejčík . 287

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 4 — 1970 — ČÍSLO 8

Výročie Petra Tvrdého

JÁN HORECKÝ

Pred stodvadsiatimi rokmi (29. júna 1850) sa v Žiline narodil Peter Tvrdý, direktor, inokedy riaditeľ gymnázia v. v., ako si uvádzal vo svojich prácach.

Jeho životné osudy i význam jeho knižných prác (popri niekoľkých prekladoch sú to výlučne lexikografické diela) podrobne zhodnotí pripravovaná kniha o živote a diele P. Tvrdého. Preto spomenieme dve základné skutočnosti z jeho života.

Je to predovšetkým fakt, že Peter Tvrdý väčšiu časť svojho aktívneho pôsobenia strávil v cudzine, v Rusku, na rozličných stredných školách a v rozličných funkciách. V cárskom Rusku si vlastne vyslúžil i hodnosť riaditeľa.

Ale už z okolností, za akých odišiel z Budapešti a dostal sa najprv na štúdiá do Petrohradu a potom ako učiteľ na rozličné školy, vidieť základný slovenský národný postoj Petra Tvrdého: ako budapeštiansky študent veľmi odvážne protestoval proti výkladom historika prof. Kerégyartóa o Jánovi Kollárovi. Práve toto silné zaujatie za národnú myšlienku sa veľmi dôrazne prejavilo pri jeho návrate na Slovensko, keď sa musel vlastne znova učiť po slovensky. Učil sa svedomite a učil sa tak, že z toho mali osoh aj iní, celý slovenský národ i spisovná slovenčina ako jazyk tohto národa.

S touto okolnosťou už súvisí druhý fakt: Peter Tvrdý celé svoje dielo vytvoril vlastne v rozsahu necelých desiatich rokov. Jeho prvé dielo, *Česko-slovenský diferenciálny slovník* vyšiel r. 1922, pričom práca na ňom nemohla trvať viac ako dva roky, lebo do vlasti prišiel r. 1920, jeho posledné dielo, *Slovenský frazeologický slovník* vyšiel r. 1931, druhé vydanie r. 1933. Tieto údaje, doplnené o súpis ďalších slovníkov, svedčia

o úžasnej pracovitosti tohto už sedemdesiatročného a vážne chorého direktora vo výslužbe. Keby nebolo tejto výslužby, ani by sme pravdepodobne nemohli hovoriť o takom rozsiahlom diele.

Slovníkári môžu hodnotiť lexikografické práce P. Tvrdého rozlične. Môžu mu vyčítať nie dosť rozsiahle využívanie citátov, dokladov zo súčasnej literatúry; treba uvážiť, či to bolo v silách jednotlivca, ktorý chcel slovník urobiť v čo najkratšom čase. Môžu poukazovať na rozličné lexikografické nedostatky, ako je málo rozvinuté spracovanie hesiel, málo výrazný pohľad na štylistické hodnotenie slovnej zásoby; treba uvážiť, že v jeho dobe nebola ešte taká vypracovaná lexikografická teória ako dnes.

Jedno však nemožno P. Tvrdému a jeho slovníkovému dielu uprieť: je to jeho postoj k spisovnej slovenčine ako atribútu slovenského národa, jeho úsilie prenášať do života základné poučky o spisovnej podobe slovenčiny v čase, keď nebolo Pravidiel slovenského pravopisu. Ale aj v čase, keď už boli vydané prvé Pravidlá, bol Slovenský frazeologický slovník P. Tvrdého prvým jazykovým a možno povedať normatívnym dielom, ktoré uvádzalo do života zásady matičného úzu — hoci slovník vydala nie Matica, ale Spolok sv. Vojtecha.

Ale neoceniteľný význam lexikografických prác P. Tvrdého je v tom, že sú odborným svedectvom o stave a vývine slovnej zásoby spisovnej slovenčiny v dvadsiatych rokoch nášho storočia. Stačí si prelistovať Česko-slovenský diferenciálny slovník a hneď zistíme, že už v čase návratu Petra Tvrdého na Slovensko boli v spisovnom jazyku živé také slová ako *bocian, borievka, pažerák, dojčiť, pridájať, nadájať, nákova, golier, spojivo, bielizeň, stávka, hrianka, vojna.* Teda slová, ktoré ustúpili do úzadia vplyvom rozličných spoločenských faktorov, ale ktoré boli vždy v modernej spisovnej slovenčine.

Ak si teda dnes pripomíname životné osudy a životné dielo Petra Tvrdého, robíme tak s vedomím, že hoci mohol iba veľmi krátky úsek svojho života venovať štúdiu a propagácii spisovnej slovenčiny, predsa mu navždy zostane čestné miesto bojovníka za spisovnú slovenčinu aj v časoch nie práve najpriaznivejších pre jej vývin, ale najmä nehynúce miesto svedka o plynulom, neprerušenom vývine slovnej zásoby spisovnej slovenčiny.

Ks

HLASY O SLOVE

Z myšlienok Petra Tvrdého

Pri stodvadsiatom výročí narodenia uverejňujeme niekoľko citátov Petra Tvrdého ako svedectvo niekdajších zápasov o slovenčinu; dnes ich už pokladáme za vybojované. Citáty z rukopisnej pozostalosti, z novinových článkov a slovníkov vybral prof. Ing. Ján K. Beňadik. V ukážkach zachovávame odchýlky od lexikálnej normy.

Národ žije v svojej reči a žije len vtedy, dokiaľ žije jeho reč. Nasledovne každý útok na reč je útokom na život národa a brániť život národa je najsvätejšou vecou každého roduverného člena národa.

Z rukopisných poznámok

Dovoľujem si podotknúť ešte, že som zostavil svoj diferenciálny slovník a tento Doplnok k nemu nie cieľom agitácie, ako to vo svojej zaslepenosti, alebo zlostnej predpojatosti povedal ktosi v „Slov. Východe", ale cieľom úprimného pestovania opravdivej vzájomnosti česko-slovenskej. O tejto vzájomnosti hovorí a píše sa veľa, ale práve tí, čo ju ustavične omáľajú, zabúdajú, že ak má opravdivá vzájomnosť panovať, nesmie ona spočívať na strate jazyka jednej strany. A kto sa práve toho domáha, je alebo zavedený následkom svojej veľkej nevedomosti, alebo zlý človek.

Úryvok z doslovu k Doplnku česko-slovenského diferenciálneho slovníka z 1. októbra 1923

Sú spisovatelia, ktorí veľmi radi upotrebúvajú cudzie slová a tým sťažujú ponímanie svojich výkladov. Istý veľmi nadaný spisovateľ slovenský v svojej zaujímavej rozprave na jednej stránke (40 riadkov) nahromadil takých slov jedenatridsať... Čože si počne neskúsený čitateľ, najmä taký, čo sa neučil v tých „latinských" školách, keď vezme do rúk tento ináč veľmi zaujímavý článok?

Pre takých by bol inojazyčný slovník vítanou pomôckou. Ale takého slovníka nemáme. Tomuto nedostatku som chcel spomôcť a zostavil som tento slovníček, ktorý odporúčam priaznivej pozornosti tých, čo noviny a knihy čítavajú. On usnadní rozumenie čítanému a v mnohých prípadoch pohne azda aj spisovateľov k vyhýbaniu cudzím výrazom, kde sa dajú zameniť, bez ujmy na jasnosti, slovenskými výrazmi, alebo opísať, čo poslúži k zachovaniu čistoty a svojskosti tej našej ľubozvučnej slovenčiny...

Inojazyčný slovník, Bratislava 1921

Reči slovenská a česká nech sú nám posvätnými. Nehľadajme rečovú jednotu, ale jednotu v dušiach a srdciach.

Česko-slovenský diferenciálny slovník, 2. vydanie

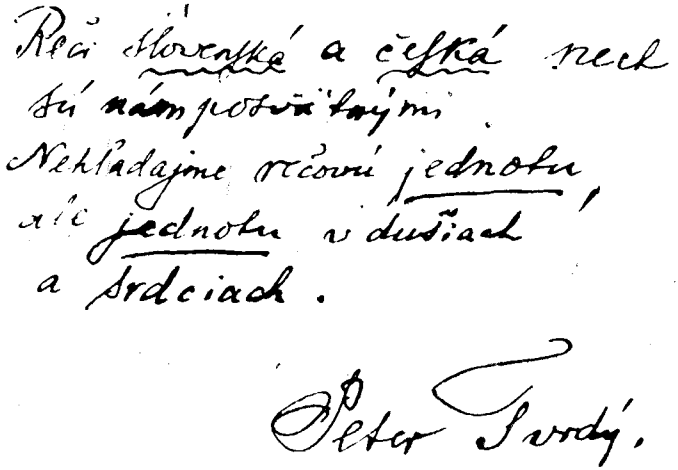

* * *

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

hrebíček — SSJ uvádza ako nárečové slovo. Vieme, že v nárečiach (najmä západoslovenských) naozaj jestvuje. V. Machek v *Etymologickom slovníku jazyka českého* (Praha 1968, 2. vyd.) uvádza, že slovo *hrebíček* v slovenčine je „přejato z Moravy, neboť *hřebík* je slc. klinec, *karafiát* je slc. klinček". Z dokladov, ktoré máme k dispozícii, zreteľne vidieť, že autori slovo *hrebíček* nepoužívali s cieľom dodať textu náre-

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle prvého ročníka (1967) nášho časopisu.

čový kolorit. Máme doklady aj z odbornej literatúry (najmä na význam „druh voňavého korenia“[2]). Z uvedeného vidieť, že slovo *hrebíček* je primeranejšie označiť ako nespisovné (skratka *nespis.*) a ako heslové slovo ho uviesť menším typom. V obidvoch významoch (druh kvetov a druh voňavého korenia) je spisovným ekvivalentom slovo *klinček*.

hrgľovať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo vo význame „drgľovať, hrkľovať“. V našom materiáli máme naň doklady iba od dvoch autorov (od Hečka a Švantnera). So zreteľom na expresívnosť (okrem toho ide o slovo so zvukomalebným základom) však sloveso *hrgľovať* treba pokladať za spisovnú obmenu slovesa *hrkľovať*.

hriemať, hrímať, hrímavý — SSJ uvádza ako básnické slová. Okrem známeho dokladu od S. Chalupku z básne Mor ho *(hriema pyšný cár . . .)* máme na každé z uvedených slov po jednom doklade. Všetky sú novšie. Myslíme, že sa slová *hriemať, hrímať, hrímavý* v slovenčine neadaptovali a že ich nemožno pokladať za spisovné ani v básnickom jazyku. Za ich spisovné ekvivalenty pokladáme sloveso *hrmieť* (pozri v SSJ 3. význam tohto slovesa) a prídavné mená *hromový, hrmiaci*.

Poznámka. A. Bernolák uvádza vo svojom Slowári české slová *hřímání* a *hřímati* a odkazuje pri nich na slovenské *hrmeť* a *hrmeňi*.

hrinta — SSJ uvádza ako nárečové perojatívne slovo s významom „hlava“. Je to slovo približne s takou expresívnosťou (a pejoratívnosťou) ako *kotrba*. Našli sme ho u týchto autorov: Jégé, Alexy, Urban, Gašpar, Rázusová-Martáková a Jesenská. Zo štúrovského obdobia máme dva doklady od M. M. Hodžu. Napriek tomu, že autorov podľa pôvodu možno lokalizovať na severné Slovensko (Orava, Liptov, Turiec), možno uvažovať o tom, že slovo *hrinta* práve pre jeho silnú expresívnosť (pejoratívnosť) treba hodnotiť ako spisovné.

hrivnáč — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Za spisovnú sa teda pokladá iba podoba *hrivnák*. V obidvoch prípadoch ide o neterminologické pomenovanie druhu divého holuba. Plné (terminologické) pomenovanie je *holub hrivnák* (Columba palumbus). Ale ani proti podobe *hrivnáč* — napriek tomu, že v uvedenom zoologickom názve sa používa iba podoba *hrivnák* — nemožno zo slovotvorného hľadiska mať námietky. Je to spisovné, hovorové slovo.

---

[2] Zaujímavé, že Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 slovo *hrebíček* v tomto význame ešte pripúšťajú.

hrkáč — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s dvoma významami: 1. hlinený krčah s hlinenou guľôčkou vnútri; 2. druh jabĺk s hrkajúcimi jadierkami. V prvom prípade ide o jasne motivované pomenovanie zvukovým efektom — hrkaním. Okrem toho možno hovoriť, že ide o druh krčaha. O slove *hrkáč* potom možno uvažovať ako o pomenovaní reálie. Druhý význam je motivovaný rovnako. Máme naň doklady aj z odbornej literatúry. Napr.: *Rozdelenie jabĺk podľa Diel — Lukasovej sústavy ... II. H r k á č e ... v jadrovníku sú jadrá často uvoľnené a hrkajú.* (B o č e k, *Pomológia)* Myslíme, že slovo *hrkáč* v obidvoch významoch treba pokladať za spisovné.

hŕkať — SSJ uvádza (v zátvorke pri hesle *hrkať)* ako nespisovné, nárečové slovo. Za spisovnú sa teda pokladá iba podoba *hrkať*. Na podobu *hŕkať* máme v našom materiáli okolo pätnásť dokladov. Nevidíme nijakú príčinu, pre ktorú by ju bolo treba pokladať za nespisovnú (nárečovú). Z materiálu sa však dá vidieť, že jej frekvencia sa smerom do súčasnosti prudko zmenšuje. Bude teda primerané označiť podobu *hŕkať* v slovníku ako zastarávajúcu alebo zriedkavú.[3]

hrnčený — SSJ uvádza ako nespisovné, krajové slovo. Za spisovné sa pokladá iba prídavné meno *hlinený.* Myslíme, že takéto riešenie nie je primerané. Doklady máme od A. Kmeťa, Záborského, Vajanského a Tajovského. Novší alebo súčasní autori slovo *hrnčený* nepoužili. Ukazuje sa, že je primerané hodnotiť ho ako spisovné, a to zastarané.

hrobitov — SSJ uvádza ako knižné zastarané slovo. Jeho výskyt v spisovnej slovenčine je pomerne častý — máme vyše dvadsať dokladov. Z nich však vidieť, že príčinou odsunutia slova *hrobitov* nebola zastaranosť ani knižnosť, ale hľadisko spisovnej normy. Slovo *hrobitov* sa odsunulo zo spisovnej slovenčiny ako nespisovné. Vidieť to aj z toho, že hranica, od ktorej sa toto slovo prestalo zjavovať v našom dokladovom materiáli, je veľmi ostrá: zhruba od r. 1930 nemáme naň dokladu. To, myslíme, hovorí dosť zreteľne, že išlo o riešenie z hľadiska spisovnej normy, a to aj napriek tomu, že tlačené prejavy do istej miery (zdôrazňujeme, že len do i s t e j miery) môžu skresľovať aj redaktorské a korektorské zásahy. Slovo *hrobitov* v SSJ bolo treba uviesť menším typom a jeho spisovný ekvivalent *cintorín* polotučne.

Hromnice — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Myslíme, že ide o slovo, ktoré je v podstate na úrovni takých pomenovaní, ako sú Vianoce a Turíce a že o jeho spisovnosti pochybovať nemožno.

---

[3] V SR VIII, 270 sa tvrdí, že podoba *hŕkať* je častejšia ako *hrkať*. Toto tvrdenie — ako ukazuje náš materiál — už ani v tom čase (r. 1941) nebolo správne.

hromnička, zriedkavo i **hromnica** — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slová s významom „svieca posvätená na Hromnice". Zvyk posväcovať sviece a zapaľovať ich pri hromobití možno nazvať ľudovým, ale pomenovanie *hromnička* (i *hromnica)* je spisovné.

hromotĺk — SSJ uvádza ako bežné pejoratívne slovo. Myslíme, že ide o mechanické poslovenčenie českého slova *hromotluk*. O mechanickosti svedčí aj to, že zložky *-tluk* v češtine a *-tĺk* v slovenčine nie sú rovnocenné — zložka *-tluk* v češtine je slovesná, *-tĺk* v slovenčine substantívna. Všetky štyri doklady (okrem dokladu od J. Chalupku: *anebo ten hromotĺk*(!) sú nové. Myslíme, že sa slovo *hromotĺk* v slovenčine neudomácnilo a že ho nemožno pokladať za spisovné. Vhodne ho v príslušnom kontexte možno nahradiť napr. slovami *ráňava, lomidrevo, medveď* a pod.

hromotresk — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Myslíme, že ide o bežné a známe slovo, ktoré treba pokladať za spisovné neterminologické synonymum k slovu *skalnica*. Máme doklad aj z odbornej literatúry: *Na vápenitých skalách rastie skalnica tučnolistá čiže hromotresk*. (Novacký)

Poznámka. Dnešný názov skalnice tučnolistej je *skalnica výhonkatá* (Sempervivum soboliferum).

hrôza, hrúza — SSJ uvádza ako rovnocenné podoby s rovnakými významami. Myslíme, že tu treba diferencovať a že súčasný stav v spisovnej slovenčine dobre vystihuje hodnotenie E. Paulinyho[4]: „Dnes ... je situácia taká, že vo význame substantíva „zdesenie" a pod. je správny iba tvar *hrôza*, ale vo význame „mnoho" je len *hrúza (hrúza ľudí, hrúza peňazí)*."

hrtaniť sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „dohadovať sa, vadiť sa". Máme naň iba jediný doklad od Kukučína: *Budeš sa aspoň ty skôr vedieť s tvojou materou o ten plot hrtaniť*. So zreteľom na silnú expresívnosť by sme sloveso *hrtaniť sa* pokladali za spisovné so zriedkavým výskytom.

hrúbä, zhrúbä, zhrúbe — SSJ všetky tri podoby hodnotí ako nespisovné, nárečové. Myslíme, že pre podobu *zhrúbe* takéto hodnotenie nie je primerané. Tú by sme hodnotili ako rovnako utvorené slová *zdĺže* a *zvýše*. Tie aj SSJ uvádza ako spisovné *(zdĺže* ako archaické, *zvýše* bez poznámky).

---

[4] SR 31 (1966), str. 9.

hrubian, hrubianiť — SSJ uvádza ako knižné zastarané slová. Myslíme, že ich na dosiahnutie príznaku zastaranosti využiť nemožno. Primeranejšie je (i s odvodeninami *hrubiansky* a *hrubianstvo* — adjektívum SSJ neuvádza) hodnotiť ich ako nespisovné oproti spisovným a bežným ekvivalentom *grobian, grobianiť, grobiansky, grobianstvo.*

Poznámka. Rovnaké hodnotenie je v Slovenskej reči (VI, 238) a v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1940. Slovník A. Jánošíka — E. Jónu slová *hrubian, hrubianiť, hrubianievať, hrubianstvo* uvádza s hviezdičkou.

O vzniku slova bitúnok

ŠIMON ONDRUŠ

Slovo *bitúnok* je na území slovenského jazyka všeobecne rozšírené a známe. V prvom zväzku akademického Slovníka slovenského jazyka na str. 79 sa toto slovo uvádza bez hodnotiacej poznámky. To znamená, že sa toto slovo hodnotí v spisovnej slovenčine ako normálne, bezpríznakové.

Slovenský slovník z literatúry aj nárečí od autorov K. Kálala a M. Kálala z roku 1923 má na strane 26 nárečové podoby *bitúng, bitúnk, bitúnok.*

O tom, že slovo *bitúnok* je v slovenčine pomerne staré, svedčí Bernolákov Slowár slowenskí, česko-latinsko-ňemecko-uherskí, napísaný na konci osemnásteho storočia, ale vydaný až v roku 1825 v Budíne. V tomto slovníku na 83. strane je slovo *bitunek* s latinskými rovnoznačnými slovami *locus serviens mactando, laniena, officina laniorum, macellum,* nemeckými *Schlachtbrücke, Schlachtbank, Schlachthaus der Metzger,* maďarským *vágó szék.*

Slovo *bitúnok* je pre slovenčinu typické. Ostatné slovanské jazyky ho nepoznajú. Preto aj vysvetlenie jeho pôvodu robí značné ťažkosti. Ako vieme, doteraz sa pokúsil vysvetliť pôvod tohto slova iba Václav Machek, autor Etymologického slovníka jazyka českého a slovenského z roku 1957. Na strane 32 spája toto naše slovo so staročeským *bit* „podiel, korisť", *bitunk* „delenie koristi, korisť". Uvedené staročeské slová sú podobne ako staropoľské *bitunek, butynek* „korisť, plienenie" prevzaté zo starej hornej nemčiny, kde *biute* (dnešné nemecké *Beute)* znamenalo „korisť", *biuten* „koristiť, lúpiť", *biutunge* „koristenie". Machek na uvedenom mieste píše, že sem azda patrí aj slovenské *bitúnok* „jatky".

Predpokladá, že z pôvodného významu „delenie, rozrezávanie ukoristeného dobytka" nadobudlo vo vojenských táboroch význam „jatka".

Keby bol Machkov výklad slova *bitúnok* správny, to by znamenalo, že toto slovo je rovnakého pôvodu ako naše *bitang* „ničomník, lotor". Slovo *bitang* sme síce prevzali z maďarčiny, ale Maďari ho majú od husitských vojsk na Slovensku, resp. v hornom Uhorsku. Maďarské *bitang* malo v 15. storočí ten istý význam ako staročeské *bitunk*, t. j. „korisť, delenie koristi". Až od 16. storočia nadobudlo aj význam „tulák, lotor". Tak vec vykladá najnovší maďarský etymologický slovník A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára z roku 1967 na strane 306.

Machkov výklad nášho slova *bitúnok* je neprijateľný z hľadiska významového a historického. Ani v starej češtine, ani v starej poľštine, ani v maďarčine prevzaté staronemecké *biutung* nenadobudlo význam „zabíjanie statku, jatka". Keby bol pôvodný význam „korisť, delenie koristi" nadobudol význam „delenie, rezanie ukoristeného statku, jatka" v prostredí vojenských táborov, bolo by sa tak stalo predovšetkým v husitských, teda českých vojenských táboroch. Lebo husitské vojská šírili pôvodom staronemecké *biutung* „korisť, delenie koristi", ako svedčí prevzatie do maďarčiny. Ale v starej češtine tento význam zachovaný nemáme, hoci reč husitských bojovníkov sa dobre zachovala.

Ako sa teda zrodilo naše slovo *bitúnok?* Podľa nás aj ono pochádza z nemčiny, ale z celkom iného prameňa ako staročeské *bitunk* „korisť, delenie koristi".

Po nemecky „zabiť, zabíjať zviera" sa povie *Tier abtun*. To znamená, že nášmu „zabiť rožný statok" zodpovedá nemecké *Vieh abtun*. Toto je však vyjadrenie dokonavého deja. Môžeme predpokladať, že v nemeckých nárečiach na Slovensku od 13. storočia sa používalo aj nedokonavé vyjadrenie *Vieh tun* „zabíjať statok". Slovesné podstatné meno z toho je *Vieh Tuung* „zabíjanie statku".

Nemecké *f*, písané ako *f* alebo ako *v*, sa v starých časoch preberalo do slovanských jazykov ako *b*. Nemecké *Graf* prebrali starí Česi ako *hrabě*, nemecké *Farbe* ako *barva* (naše *gróf*, *farba* sú neskoršie prevzatia). To znamená, že nemecké nárečové *Viehtuung* „zabíjanie statku", ktoré znelo ako *fitúng*, prevzali naši predkovia ako *bitúng*. Až neskoršie cudzie zakončenie *-ung*, *-unk* sa prispôsobilo domácim príponám *-nok*, *-nek* a nadobudlo podobu *bitúnok*, západné a východné *bituneк/bitúnek*. Toto prispôsobenie zodpovedá ostatným slovám, ako napr. za nemecké *Rechnung* máme *rachúnok*, za nemecké *Strang* naše *štrángok*, za nemecké *Gang* naše *gánok*.

Náš výklad v porovnaní s Machkovým je hláskovo i významovo plne prijateľný. Podstatné mená, ktoré pôvodne označujú dej, činnosť, prechádzajú často na označenie miesta deja, činnosti. Svedčí o tom naše *prechod*, ktoré neznamená iba „prechádzanie", ale aj „miesto prechá-

dzania". Podobne aj naše *chodba* pôvodne označovalo „chodenie", ako svedčí význam ruského *choďba*. Neskoršie nadobudlo význam „miesto chodenia, chodba". Takisto nemecké *Gang* „chodenie, chôdza" prešlo v našom *gánok* na označenie miesta. Aj nemecké *Durchfahrt* „prechod" označuje vo východoslovenskom *dufart* „chodbu, po ktorej sa prechádza". Tejto tendencii zodpovedá aj významová zmena pôvodného *bitúng, bitúnok* „zabíjanie statku" na „miesto, kde sa zabíja statok, jatka".

8

Z osobitných problémov pripravovaného česko-slovenského slovníka

MÁRIA PISÁRČIKOVÁ

Využitie synonym v česko-slovenskom

Dvojjazyčné slovníky sa spracúvajú metódou ekvivalentu. To značí, že každému slovu, príp. významu slova vo východiskovom jazyku sa hľadá zodpovedajúce slovo v druhom, čiže cieľovom jazyku. Je to na pohľad jednoduchá a samozrejmá zásada, ale pri konkrétnom porovnávaní dvoch jazykov vzniká tu veľa rozmanitých problémov.

Z celého množstva si vyberáme prípady, keď namiesto jedného ekvivalentu staviame k východiskovému slovu dva alebo aj viac synonymných (rovnoznačných) ekvivalentov.[1] Rozoberieme dôvody takéhoto postupu a ukážeme, kedy sa v dvojjazyčnom slovníku príbuzných jazykov využívajú synonymné ekvivalenty.

1. Na prvom mieste sú síce nie veľmi početné, ale predsa dôležité prípady, keď oproti lexikálnej jednotke (obyčajne oproti slovu) východiskového jazyka (t. j. češtiny) stoja v slovenčine popri formálne totožnom (alebo takmer totožnom) ekvivalente ešte významovo i štylisticky zodpovedajúce ďalšie ekvivalenty (ktorých niet v češtine). Napr. *okno = okno, oblok.* Alebo pri českom *lež* uvedú sa okrem slova *lož* ešte ekvivalenty *klamstvo, cigánstvo.* Otázka je, či sem nepatrí aj trocha expresívne zafarbené slovo *luhanina.* V Slovensko-českom slovníku[2]

[1] Otázkami ekvivalentu v česko-slovenskom slovníku zaoberal sa už článok V. Slivkovej *Ekvivalent v chystanom česko-slovenskom slovníku* (KS 4, 1970, 11, 13); ~~nedávno~~ sa o problémoch dvojjazyčných slovníkov rokovalo na lexikologicko-lexikografickej konferencii v Smoleniciach (4. — 7. mája 1970); materiály z tejto konferencie ~~vyjdú~~ v osobitnom zborníku. *Slovo a slovník*, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1973

[2] Ž. Gašparíková — A. Kamiš, *Slovensko-český slovník*, Praha 1967.

vyšli

sa toto slovo prekladá do češtiny ako *lež*. Je pravda, že opačne táto rovnica nemusí platiť *(luhanina* je štylisticky príznakové slovo), ale predsa ho možno uviesť s príslušným označením, a to až z dvoch dôvodov: jednak dokresľuje stav porovnávaných jazykov a jednak môže poslúžiť v praxi pri prekladaní. Iný príklad: českému *lehkomyslník* presne zodpovedá slovenské *ľahkomyseľník;* v slovenčine jestvuje však ešte slovo *ľahtikár,* majúce síce navyše významový odtienok „človek voľnejších mravov", ale v istých súvislostiach sa zhoduje s významom slova *lehkomyslník.* To je dôvod, že sa v slovníku uvedie ako ďalší synonymný ekvivalent.

2. Menej problematické je uvádzanie slovotvorných synonymných ekvivalentov, prípadne slovotvorných variantov. Slovotvorné synonymá a varianty sú totiž významovo, ba i štylisticky málo diferencované, preto pokiaľ nemajú v češtine paralely, musia sa uviesť pri svojom základnom synonyme. Tak k českému *kozí* treba uviesť *kozí* a *kozací,* k *liščí* zasa *liščí* i *lišací,* k českému prídavnému menu *lepkavý* okrem slovenského *lepkavý* i synonymum *lipkavý.* Pri českom *lumpačiť* načim zaznačiť *lumpáčiť*[3] i *lumpovať* (je pravda, že slovo *lumpovat* je známe aj v češtine, ale je veľmi zriedkavé, zatiaľ čo v slovenčine je bežnejšie v porovnaní so slovom *lumpáčiť,* čiže zodpovedá postaveniu českého *lumpačit).*

3. Pri hľadaní najvhodnejšieho ekvivalentu v reláciách česko-slovenských sú časté prípady, že hoci slovenský ekvivalent je zvukovo aj významovo zhodný s porovnávaným českým slovom, predsa ho nemožno uviesť ako prvý, základný ekvivalent. A to preto, že má odchodný štylistický príznak, prípadne príznak zriedkavosti, nedomáckosti, alebo aj preto, že sa z akýchkoľvek dôvodov dáva prednosť inému (bežnejšiemu, pôvodnejšiemu, domácemu ap.) prostriedku. Príklady: pri českom slove *líbiti se* uvedie sa najprv základný slovenský ekvivalent *páčiť sa,* až potom *ľúbiť sa,* ktoré má svoje miesto i v slovenčine. K slovu *lem* sa postaví rad synonymných ekvivalentov: *obruba, obšívka,* ~~*prípadne aj*~~ *lem.* Toto poradie ukazuje na postavenie, aj isté hodnotenie uvedených slov v našom spisovnom jazyku.

Slovu *libost* síce zodpovedá slovenské *ľúbosť,* no v súčasnej slovenčine v istých spojeniach sa dáva prednosť slovám *chuť, vôľa: nasmát se do libosti = nasmiať sa do vôle, projít se do libosti = podľa chuti sa poprechádzať,* preto slovo *libost* bude mať ekvivalenty *chuť, vôľa, ľúbosť.* Podobne je to pri slove *lup.* V slovenčine jestvuje slovo *lup* vo význame „lúpenie, lúpež" (uvádza ho aj Slovník slovenského jazyka), no proti

[3] Slovo *lumpáčiť* zaznačuje Slovník slovenského jazyka s krátkym *-a- (lumpačiť).* O oprávnenosti dĺžky v tomto slove pozri článok M. Marsinovej *O kvantite slovesa lumpáčiť,* Slovenská reč 35, 1970, 17.

českému slovu *lup* treba postaviť predovšetkým bežnejšie slovenské slovo *zboj*, príp. *zbojstvo*, najmä v spojení *vyjet na lup = ísť, vydať sa na zboj*.

Uvedená zásada nie je osobitosťou česko-slovenského slovníka, uplatňuje sa aj v iných lexikografických prácach. Niekoľko príkladov z nemecko-českého slovníka[4]: *der Paspel* má české ekvivalenty *lemovka, prýmek, paspulka; polieren = hladit, uhlazovat, leštit, polírovat; das Säckchen = pytlík, měšec, váček, sáček;* z usporiadania ekvivalentov-synonym vidieť, že slová *paspulka, polírovat, sáček* majú v češtine okrajovejšie postavenie, i keď by sa na prvý pohľad zdalo, že sú najpresnejšími ekvivalentmi uvedených slov aj zvukovo blízkych nemeckých slov. Inokedy sa takéto ekvivalenty štylisticky priamo označujú: *der Pascher — podloudník*, lid. *pašerák; der Schlamassel = nehoda, nesnáz*, lid. *šlamastika*. Takéto priame štylistické hodnotenie zvukovo blízkych slov pomáha používateľovi slovníka lepšie sa orientovať, preto sa vyžaduje aj v česko-slovenskom slovníku.

4. Trvalým lexikografickým problémom je vydeľovanie počtu prekladových významov na základe synonymných ekvivalentov. Hovorilo sa o tom už na porade o prekladových slovníkoch v Piešťanoch (1959).[5] Zdá sa, že pri konfrontovaní češtiny a slovenčiny využitie synoným na vydelenie významov je dôležité, a to preto, že ide o dva veľmi blízke jazyky. Takýto postup pomôže plastickejšie zvýrazniť jestvujúce rozdiely, ktoré majú zväčša iný ráz ako pri nepríbuzných jazykoch. Osvetlia to príklady: slovo *laň* má rovnaký význam v slovenčine i češtine, t. j. označuje 1. samicu jeleňa a 2. samicu parohatých prežúvavcov, napr. laň soba. Jelenia samica sa však nazýva predovšetkým *jelenica* (v poľovníckej terminológii je záväzný iba tento názov), slovo *laň* sa používa len v neodbornom štýle (často napr. v poézii). Toto sa zachytí dvoma prekladovými významami: *laň* = 1. jelenica, laň; 2. laň (sobia, losia ap.).

Dosiaľ sme hovorili len o osobitných problémoch dvoch príbuzných jazykov. Je však známe, že synonymné ekvivalenty sa využívajú, a to ešte častejšie, aj v slovníkoch nepríbuzných jazykov. Je to predovšetkým vtedy, keď ekvivalent nevyjadruje presne obsah slova východiskového jazyka, to značí, že sa nekryjú sémantické prvky daných slov, alebo majú odchodnú štylistickú platnosť. Uplatnenie synoným v takýchto prípadoch prichádza do úvahy aj pri porovnávaní češtiny so slovenčinou. V slovenčine nemáme napr. presný ekvivalent za slovo *liknavý*, musíme preto siahnuť za radom čiastočných synonymných ekvivalentov *pomalý, ťarbavý, ťažkopádny, zdĺhavý, nepružný*.

[4] H. Siebenschein a kol., *Německo-český slovník*, Praha 1964.
[5] Ľ. Ďurovič, *Ekvivalent v dvojjazyčnom slovníku*, Lexikografický zborník, Bratislava 1961, 84.

Práca so synonymami v dvojjazyčnom slovníku je veľmi náročná, vyžaduje dobrú znalosť porovnávaných jazykov. V česko-slovenskom slovníku má za cieľ poukázať na jemné rozdiely v obidvoch slovných zásobách a usmerňovať používateľa aj z hľadiska normy.

Jazyková kultúra a predložky

(Dokončenie z predchádzajúceho čísla)

JÁN ORAVEC

Zo západoeurópskych jazykov už dávnejšie prenikala do slovanských jazykov, medzi nimi aj do slovenčiny, predložka *k* vo významoch vlastných západoeurópskym, najmä germánskym jazykom (nemčine, angličtine). Do jednotlivých slovanských jazykov neprenikla v rovnakej miere. Do slovenčiny, keďže nebola v takých intenzívnych kontaktoch s nemčinou, prenikla predložka *k* slabo, preto sa každé nedomáce spojenie s ňou pociťuje zreteľnejšie ako v iných slovanských jazykoch. Okrem toho mnohé preniknuvšie spojenia sa udržali v slovenčine iba za čas. Z poznámok v starších gramatikách vidíme, že sa stavali odmietavo proti takým použitiam predložky *k*, ktoré sú dnes neznáme. Napr. Czamblova Rukoväť[1] odmieta spojenia *„ku zdraviu, dom je ku predaju, dávam ti to ku známosti, pripiť ku sláve, k rozkazu, k zákazu, k prosbe, k žiadosti otca sa to stalo“*, v ktorých sa už dnes iná predložka ako predložka *na* nepoužíva. Bojovať proti takýmto mŕtvym spojeniam bolo by anachronizmom. Dnes už predložka *k* nenarúša slovenčinu v širokom rozsahu, ide len o jednotlivé spojenia, viac-menej ustálené alebo štýlovo obmedzené (zväčša na úradnícku slovenčinu).

No na druhej strane nesmieme zabúdať, že predložka *k* je v slovenčine aj organická, a neslobodno ju obmedzovať v tých významoch, ktoré organicky vyrástli z jej základného smerového významu „do blízkosti“ a z významu pridávania, ktorý mu je najbližší. Pri posudzovaní každého pochybného spojenia treba prizerať na obidve tieto okolnosti.

Najviac chybných spojení s predložkou *k* ostalo v cieľovom význame, v ostatných významoch, a to vo význame smeru, hranice, miery a účinku, predmetovom, ostali len jednotlivé spojenia.

---

[1] S. Czambel, *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*, II. vydanie 1915, s. 192—193. Pozri aj *Z myšlienok Sama Czambla o slovenčine, jazykovej kultúre a terminológii*, KS 4, 1970, 38.

Smer všeobecne vyjadruje v slovenčine predložka *na*, napr. *obrátiť sa (na juh, na západ...), orientovať sa (na východ, na prvovýrobu...), zahnúť, odtiahnuť, cestovať (na Žilinu, na Zvolen...), padať (na dno)*, ktorá sa zmenila na predponu v smerových príslovkách: *napravo, naľavo, nadol, nahor, nazad, napred...* Predložka *k* tu nie je organická ani vo voľných spojeniach, napr. *orientovať sa k západu, vietor sa obrátil k juhu, mračná odtiahli k východu, so zbraňami ku dnu...*, ani v príslovke *kupredu*.

Ani vo význame hranice nemôže predložka *k* pre svoj základný obsah „do blízkosti" konkurovať predložkám, ktoré vyjadrujú hranicu presne. Hranicu v priestore vyjadruje predložka *po* a hranicu v čase zasa predložka *do*, preto v priestorovom význame, napr. po slovesách *siahať, rozprestierať sa, rásť, dočiahnuť...*, je vhodnejšia predložka *po* a v časovom význame napr. po slovesách *čakať, vydržať, chodiť, robiť, stačiť...* je zasa správna iba predložka *do*, a nie predložka *k*.

Vo významoch miery a účinku je predložka *k* celkom nesprávna, napr. v spojeniach: *bolieť (radovať sa), zlý (zlé) k zblázneniu..., k môjmu prekvapeniu, k (ne)šťastiu, k spokojnosti*, namiesto správnych *bolieť (radovať sa), zlý (zle) na zblázenie..., na (moje) prekvapenie, na (ne)šťastie, na (všeobecnú) spokojnosť* a pod.

Aj v cieľovom (účelovom) význame stojí predložka *k* celkom na okraji. Čistý, nešpecifikovaný cieľ vyjadruje iba v ustálenom spojení *byť/stáť k službám* alebo *k dispozícii*. Všade inde je alebo nespisovná, alebo vyjadruje cieľ zmiešaný s iným významom, najmä s priestorovým (smerovým). Medzi nespisovné použitia patria napr. spojenia so slovesami: *poslať, predložiť, stačiť, vyhovovať, slúžiť, používať, (pri)chystať, pripraviť, určiť, zvoliť, odsúdiť; želať si, mať, ostať, byť...*, a s inými výrazmi, napr. *dobrý, súci, vhodný, potrebný..., prostriedky, podmienky, predpoklady, čas...*, lebo v spisovnom jazyku túto funkciu plnia predložky *na, do* a neurčitok, napr.: *predložiť (akt) na podpis, (po)slúžiť na zdravie, vlak je pripravený na odchod, odsúdený na doživotie (na smrť), ostáva na výplatu (na vrátenie); Želáte si dačo na pitie?, na čo je to dobré (súce), prostriedky/podmienky/predpoklady na štúdium, čas na odchod*, príp. *čas odísť* a pod.

V cieľovom význame je predložka *k* ústrojná len tam, kde s ním preniká pôvodný význam smerovania k dačomu, a to:

1. po slovesách pohybu dejového subjektu: *ísť k lekárovi, kľaknúť si k robote, sadnúť si k šitiu (= šiť)...*, po slovesách pohybu dejového objektu: *poslať chlapčiska k statku, hľadať opatrovkyňu k deťom;*

2. po slovesách prenesene pohybových, ktoré značia zmenu, začiatok: *hýbať sa / mať sa / kriesiť k životu, pracovať k pôrodu;*

3. po slovesách, ktoré značia pridávanie, pripájanie alebo jeho potrebu: *dať/predložiť uhorky k mäsu.*

Práve pre tieto významové odtienky sa pripúšťa predložka *k* popri čisto cieľových (účelových) predložkách aj pri iných slovesách, kde je možné dvojaké chápanie, napr. *ísť na vlak* (ak chceme cestovať) — *ku vlaku* (napr. čakať dakoho), *potrebovať na žiadosť* (napr. kolok) — *k žiadosti* (pripojiť doklad), *prispieť na zbierku — k zhoršeniu situácie* (= pridať, pomôcť).

Aj v predmetovom význame sa drží a je správna predložka *k* po slovesách, ktoré prenesene vyjadrujú alebo vyjadrovali pohyb, zmenu, pridávanie: *pohnúť, popchnúť, priprieť, pripustiť; vychovávať, (pri)viesť, (do)pomôcť; vzchopiť sa, pribrať sa, prikročiť, priznať sa k dačomu.* I tu je predložka *k* okrajovým prostriedkom, stojí len pri niekoľkých slovesách. Pri väčšine slovies treba dávať prednosť predložkám *na, do* a neurčitku, porov.: *nahovárať na dačo, návádzať ..., odvážiť sa, odhodlať sa, (za)vziať sa, brať sa, chystať sa, mať chuť na dačo ..., siliť (sa), nútiť (sa) ... do dačoho, nastúpiť do boja (nie k boju), hlásiť sa o slovo* (nie *k slovu), prišlo na hlasovanie, na lámanie chleba* (nie *k hlasovaniu, k lámaniu chleba) ...*

Väčšina prvotných predložiek sa viaže s dvoma pádmi (so 4. a 6., so 4. a 7.) a v spojení s jedným z nich vyjadruje iné významy ako s druhým. Tak i predložka *na* so šiestym pádom vyjadruje iné významy ako so štvrtým pádom. Napríklad význam nástroja a prostriedku vyjadruje v spojení so šiestym pádom. Vyjadruje rozmanité odtienky tohto významu, od konkrétnych nástrojov až po veci, ktoré sú prostriedkom len v prenesenom zmysle, napr. *priasť, rezať na dačom — ušetriť, zarobiť na dačom.* V spojení so štvrtým pádom sa čistý význam nástroja a prostriedku nevyjadruje, ostalo tu iba niekoľko spojení, kde odtienok nástroja a prostriedku sprevádza priestorový význam, napr. *napichnúť na vidly, vziať na ruky (na rohy), búchať na vráta ...*, a prípady, kde je nástroj skrytý už vo význame slovesa, napr. *vidieť na oči, vstať na nohy.* No v západoslovenských nárečiach nástroj vyjadruje predložka *na* i v spojení so štvrtým pádom, napr. *mlátiť na parnú mláťačku, prať na elektrickú práčku* a pod., namiesto spisovných spojení so šiestym pádom: *mlátiť na parnej mláťačke, prať na elektrickej práčke* a pod. Príslušníci týchto nárečí do spisovného jazyka prinášajú a udržiavajú v ňom aj nárečové spojenie *hrať na dačo* namiesto spisovného spojenia so šiestym pádom *hrať na dačom.* Podobne aj ostatné synonymá slovesa *hrať: piskať, brnkať, preberať ...* majú meno nástroja v šiestom páde.

Pri používaní predložiek je dôležitý aj počet lexikálnych okruhov, s ktorými sa istá predložka spája. Tak predložka *o* so šiestym pádom

vyjadruje čas, časový bod na otázku *kedy?* Spája sa preto s radovou číslovkou a s menami časových pojmov *hodina, minúta, sekunda,* napr. *vlak odchádza o desiatej hodine pätnástej minúte.* V spojení s menami sviatkov už má archaický ráz, napr. *o Jáne, o Michale, o Vianociach ...,* lebo pri nich časový bod nepríznakovo vyjadruje predložka *na: na Jána, na Michala, na Vianoce.* Celkom nesprávna je predložka *o* pred názvami časových úsekov, napr. v spojeniach *o dovolenke, o prestávke, o prázdninách,* lebo časový úsek, časový priebeh vyjadrujú predložky *cez, za, počas: cez dovolenku, cez prestávku, cez prázdniny.*

V spisovnom jazyku predložka *o* na rozdiel od západoslovenských náreční vyjadruje čas aj s akuzatívom, a to mieru časového rozdielu. Vtedy sa spája so širším okruhom mien, napr. s menami: *hodina, minúta, sekunda, deň, týždeň, mesiac, rok, chvíľa, čas...,* porov.: *o dva dni, o mesiac, o krátky čas, o (malú) chvíľu ...,* a tvorí napokon aj súčasť príslovky *onedlho* (nie *zanedlho*). Západoslovenská predložka *za* tu nie je vhodná, lebo v spisovnej reči vyjadruje časový priebeh, nie rozdiel, napr. *vlak za hodinu prejde 40 km, o hodinu bude teda o 40 km ďalej.* Ako vidieť, predložka *o* vyjadruje rozdiel aj pri iných názvoch kvantity, nielen pri názvoch časovej kvantity. Nebolo by účelné obmedzovať ju a nahrádzať v tomto jej hlavnom význame a na druhej strane hromadiť niekoľko rozdielnych časových významov pri predložke *za.*

Aj pri používaní iných predložiek treba dbať na súvis jednotlivých významov. Tak pri predložke *po* v spojeniach *po prvý raz, po druhý raz...* nik nepomyslí na inú predložku. No spojenia *po prvé, po druhé...,* ktoré vznikli priamo z tohto významu a stále stoja v jeho najtesnejšom susedstve, už daktorí ľudia pokladajú za priveľmi obyčajné a nahrádzajú ich neústrojnými spojeniami *za prvé, za druhé.* Spojeniami *po prvé, po druhé...* sa zdôrazňuje poradie (aj slovo *po-radie* má predponu *po-*), a to sa inou predložkou nedá tak jednoznačne vyjadriť, preto iba predložku *po* v nich pokladáme za správnu.

Ďalším najbohatším významom predložky *po* je význam podielnosti (distributívny význam). Aj tvorenie slova *po-dielnosť* na ňu odkazuje. Podielnosť môže byť rozmanitá: miestna *(po chalupách čakajú deti),* predmetová *(naliať chlapom po kvapke).* Práve pri objektovej distributívnosti sa robia chyby. Predložka *po* sa v nich používa nadmerne, i tam, kde nejde o odtienok distributívnosti, napr. *pozrela po miske* (m. *na misku),* alebo kde neprichádza vôbec do úvahy, napr. *spýtať / spytovať sa po dakom, nadávať po dakom* namiesto správnej väzby *spýtať/spytovať sa na dakoho, nadávať na dakoho.* Celkom chybná je väzba *žiadať (dačo) po dakom* namiesto spisovnej *žiadať (dačo) od dakoho.*

Napokon dakoľko slov ku zreteľovému významu predložky *pri,* t. j. ku spojeniam typu *najlepšie výnosy sme dosiahli pri jačmeni.* Nesúhlasíme s pokusmi obmedzovať zreteľovú predložku *pri* v spojení s neži-

votnými menami a nahrádzať ju predložkou *u*. Predložka *pri* je totiž základná zreteľová predložka nielen pri životných, ale aj pri neživotných menách. Z dokladového materiálu vyplývajú dva fakty, ktoré svedčia za predložku *pri* a proti predložke *u:*

1. Predložka *pri* sa neobmedzuje štýlovo ani syntagmaticky. No predložka *u* je obmedzená iba na odborný štýl. Aj syntagmaticky nie je bez obmedzení, nepoužíva sa napr. pri dejových abstraktách, v zreteľovo-cieľových spojeniach, kde musí stáť vždy predložka *pri,* napr. vo vetách typu: *Dobre som urobil, že som sa na ňu spoľahol pri výbere jedál.* (Tatarka)

2. Zreteľový význam tesne susedí so základným miestnym významom a miestny význam predložky *u* je v slovenčine celkom cudzí. Ostro sa pociťuje ako chyba najmä pri neživotných menách, napr. *u brány, u vody.* Tento miestny význam vždy viac-menej presahuje do zreteľového významu, lebo významy predložiek nie sú od seba nepriestupne oddelené a zreteľový význam stojí k miestnemu najbližšie.

Predložky tvoria uzavretý významový systém, v ktorom každý člen má vymedzené miesto a rozsah používania. Ani pri jednej z predložiek nemožno tieto veci ľubovoľne meniť, lebo by sme nepohli len jednou predložkou, ale by sme narušili celý systém. Neúčelné je to najmä tam, kde zákonitosti terajšieho systému sú pravidelnejšie, ako by boli nové.

O konkurencii vzťažných zámen čo/ktorý

JÁN FINDRA

V Pravde z 12. februára sme čítali vetu: *Valpreda, čo je vo vyšetrovacej väzbe v Ríme, doteraz toto obvinenie popieral.* V tomto súvetí nás zaujala vedľajšia veta prívlastková vzťažná, ktorá je uvedená vzťažným zámenom *čo.*

O zámene *čo* písal pred takmer tridsiatimi rokmi J. Vavro.[1] Na bohatom dokladovom materiáli si všíma jeho jednotlivé syntaktické funkcie. Zisťuje, že prívlastkovú vetu uvádza zámeno *čo* v troch prípadoch (J. Vavro, c. m. 176). Vavrova klasifikácia prípadov, keď zámeno *čo* môže stáť namiesto zámena *ktorý* na čele prívlastkovej vety, je jednak neúplná, a jednak iba opisná: chýba hodnotenie z hľadiska vhodnosti a štýlovej zaradenosti. Najmä príklady, ktoré uvádza v druhom,

[1] J. Vavro, *Zo syntaxe zámena čo,* Slovenská reč 10, 1942/43, 173-179, 222-224.

ale predovšetkým v treťom bode, majú výrazne hovorový (ľudový, až nárečový) charakter, napr. *To je hora, čo sme kedysi išli na výlet* (nie náhodou čerpal Vavro z úzu).

Základnú štúdiu o používaní zámena *čo* napísal J. Oravec.[2] Štúdia je doteraz najpodrobnejším opisom jednotlivých funkcií tohto prostriedku. Pritom Oravec jednotlivé funkcie zámena *čo* triedi a vysvetľuje. Svoje pozorovania a závery dokladá príkladmi z krásnej literatúry. Vysvetľujúci materiál teda čerpá len z jednej štýlovej oblasti. Dôležité však je, že v štúdii nechýbajú hodnotiace poznámky z hľadiska štýlového. O vzťažnom zázname *čo*, ktoré uvádza vedľajšie vety prívlastkové, hovorí Oravec na str. 222—225. S Oravcovými zisteniami budeme porovnávať nasledujúce výklady, v ktorých chceme ukázať, prečo by sme vo vyššie citovanej vete dali prednosť vzťažnému zámenu *ktorý*.

Vzťažné zámeno *čo* je podraďovací (hypotaktický) prostriedok. Ak sa prostredníctvom neho vyjadruje vzťah medzi hlavnou vetou a vedľajšou prívlastkovou vetou, je to synonymný prostriedok so vzťažným zámenom *ktorý*. Vzťažné zámená *čo* a *ktorý* si teda v uvedenej funkcii konkurujú. Nie je ťažké uvádzať príklady, v ktorých sa tieto dva hypotaktické prostriedky môžu bez ťažkostí zamieňať, napr. *Rana prišla na žilu, čo išla od srdca / ktorá išla od srdca. — Niet takej pesničky, čo by nemala konca / ktorá by nemala konca.*

Pravda, takto bez ťažkostí možno vzťažné zámená *čo / ktorý* zamieňať najmä v základnom tvare (1. pád; ďalšie prípady pozri J. Oravec, c. m. 222 n.) Tam, kde sa vyžaduje nepriamy pád, využíva sa spravidla zámeno *ktorý* (porovnaj aj Oravec, c. m. 223), napr. *Uháňal k lesu po tej ceste, ktorou / po ktorej prešiel tank. — Tam je odbočka ústavu, na ktorý znie váš list. — Bol tam aj nadporučík, s ktorým ste mali výstup.*

Sú však i prípady, keď aj v základnom tvare treba dať prednosť vzťažnému zámenu *ktorý*. Ale práve v súvislosti s takýmito prípadmi sa mienky jazykovedcov rozchádzajú. Niektorí zastávajú názor, že vzťažné zámeno *čo* ako synonymum zámena *ktorý* možno používať vždy a bez štýlového obmedzenia. Neslobodno však zabúdať, že každá jednosmernosť a jednostrannosť škodí: jednoznačné preferovanie iba jedného prostriedku na úkor druhého vedie k zužovaniu možností štýlovo diferencovať prejav.

Prednosť zámenu *ktorý* pred zámenom *čo* treba dať napr. v týchto prípadoch: *Pod ľavým okom mal jazvičku, ktorú si nikdy nepovšimol. — Medzi nimi stojí chudý chlap, ktorý svojím oblečením narušuje jednotvárnosť kraja.*

---

[2] J. Oravec, *Používanie slova „čo" v spisovnej slovenčine*, Jazykovedný časopis VIII, 1954, 216-233. Oravec spracoval túto problematiku aj v akademickej Morfológii slovenského jazyka, Bratislava 1966, 287-289.

Porovnajme tieto prípady s vetami, v ktorých na čele prívlastkovej vety bude stáť vzťažné zámeno *čo: Pod ľavým okom mal jazvičku, čo si nikdy nepovšimol. — Medzi nimi stojí chudý chlap, čo svojím oblečením narušuje jednotvárnosť kraja.* Na prvý pohľad je zrejmé, že vzťah medzi nadradenou a vedľajšou vetou sa v tomto druhom prípade vyjadruje voľnejšie. Tento vzťah sa prostredníctvom zámena *čo* uvoľňuje do tej miery, že na rovine obsahovej zahrňuje predstavu priraďovania (koordinačná hypotaxa). Zreteľne sa to ukáže v analógii:

Pod ľavým okom mal jazvičku, ktorú si nikdy nepovšimol

čo si nikdy nepovšimol
a to si nikdy nepovšimol
ale to si nikdy nepovšimol.

Práve z týchto príčin v prípadoch, kde sa vzťah medzi nadradenou a vedľajšou vetou má vyjadriť jednoznačne a precízne, uprednostňujeme rodové zámeno *ktorý*. O takýto prípad ide aj v citovanej vete z Pravdy. Správne mala znieť takto: *Valpreda, ktorý je vo vyšetrovacej väzbe v Ríme, doteraz toto obvinenie popieral.* V tomto prípade sa pri rozhodovaní pre zámeno *ktorý* uplatňuje ešte aj fakt, že vedľajšia veta prívlastková nasleduje tesne po životnom osobnom podstatnom mene. Hovorovosť zámena *čo* sa tu uplatňuje veľmi silne (pozri aj Oravec, c. m. 223).

Tieto a podobné prípady teda súvisia so štýlovými rozdielmi medzi vzťažnými zámenami *čo* a *ktorý*. V súvetí, v ktorom je vedľajšia veta prívlastková uvedená vzťažným zámenom *čo*, je vzťah medzi hlavnou a vedľajšou vetou vyjadrený voľnejšie. Veta (súvetie) ako celok má hovorový ráz.[3] Preto má vzťažné zámeno *čo* v uvedenej funkcii zvýšenú frekvenciu v hovorovom štýle, odkiaľ preniká aj do umeleckého štýlu (a niektorých útvarov publicistického štýlu). Ale predovšetkým v odbornom štýle sa zjavne uprednostňuje vzťažné zámeno *ktorý*, lebo vyjadruje vzťah medzi vetami precíznejšie a súčasne aj jednoznačnejšie (vzťažné zámeno *čo* uvádza aj vety predmetové, podmetové, prípustkové, pozri J. Oravec, c. m). Tieto štýlové rozdiely sa ukážu, ak namiesto zámena *ktorý* použijeme zámeno *čo: Bol tam aj nadporučík, s ktorým ste mali výstup / čo ste s ním mali výstup. — Tieto roviny predstavujú osobitné čiastkové systémy, ktoré sa vzájomne dopĺňajú / čo sa vzájomne dopĺňajú.*

---

[3] Porov. J. Oravec, c. m. 222, 223. Ako hovorový prostriedok hodnotí vzťažné zámeno *čo* oproti vzťažnému zámenu *ktorý* aj J. Mistrík, *Štylistika slovenského jazyka*, Bratislava 1970, 262. Pozri aj *Morfológia slovenského jazyka*, 287.

Naše príklady a vety z Pravdy ukazujú, že konkurencia zámen *čo/ktorý* nie je absolútna. V konkrétnej jazykovej praxi ich preto nemožno ľubovoľne zamieňať. Zámeno *čo* má menšiu frekvenciu a pre svoj hovorový ráz je obmedzené aj štýlovo. To však neznamená, že sa mu treba vyhýbať. Zanedbávanie ktoréhokoľvek člena synonymického radu vedie totiž k štýlovému ochudobňovaniu prejavu. Platí to aj o dvojici *čo/ktorý*. Ale práve tam, kde si tieto dva prostriedky konkurujú, kde ich možno bez ťažkostí zamieňať, môže sa prostredníctvom nich odstraňovať stereotypnosť výrazu, napr. po odkazovacích zámenách *ten, tá, tí, tie, taký, taká, také*, porov.: *Štýlotvorné činitele nútia používateľa jazyka so zreteľom na konkrétne podmienky príležitostne vyberať z inventára len isté prvky. Na dorozumievanie vo verejnom styku prvky trocha odlišné od tých, č o sa môžu použiť v súkromnom styku, na písomné dorozumenie trocha odlišné od tých, k t o r é sa používajú pri ústnom dorozumievaní.*

Vzťah (konkurenciu) medzi zámenami *čo/ktorý* si teda treba predstaviť v dynamickom rozpätí na osi, ktorej pólmi sú ústnosť (hovorovosť) — písomnosť (knižnosť). Protikladnými členmi týchto pólov sú uvoľnenosť — zomknutosť (precíznosť) vyjadrenia vzťahov medzi vetami (dejmi, myšlienkami). Výberové tendencie na tejto osi sú potom podmienené takto: čím bližšie k danému pólu, tým sú väčšie ambície jedného z členov dvojice. Smerom k stredu sa výlučnosť obidvoch zámen stráca, stávajú sa rovnocennými partnermi.

Záver. Vzťažné zámeno *čo* je všeobecnejšie ako jednotlivé tvary vzťažných zámen *ktorý, ktorá, ktoré . . .*, lebo môže zastupovať každý z nich. Je to na jednej strane výhoda, ale na druhej strane i nevýhoda, lebo zámeno *čo* práve pre svoju všeobecnosť nie je spájací výraz taký adresný ako rodové zámená *ktorý, ktorého, ktorému . . ., ktorá . . ., ktoré.* Preto pri presnom vyjadrovaní potrebuje dajaké rodové odkazovacie zámeno v hlavnej vete *(ten, taký)*. Ak ho nemá, usúvzťažnenie viet v súvetí sa stáva voľnejším. Z toho vyplýva i štylistické hodnotenie súvetí s generálnym (absolútnym) relatívom *čo*. Pociťujú sa ako prvok voľnejších štýlov — hovorového a umeleckého štýlu.

Výber z dvojice *čo / ktorý* musí teda byť citlivý a v konkrétnom prípade musí vychádzať zo zhôd a zo štýlových rozdielov medzi jej členmi. Jednostranné uprednostňovanie iba jedného z nich treba hodnotiť ako nerešpektovanie štýlových možností jazyka, a teda jeho ochudobňovanie.

Jazyk reportáží z Pretekov mieru a majstrovstiev sveta v basketbale

ŠTEFAN MICHALUS

V máji tohto roku boli dve významné športové podujatia: XXIII. ročník Pretekov mieru a VI. majstrovstvá sveta v basketbale mužov. Obidve sme mohli sledovať prostredníctvom televízie. Športovú úroveň týchto podujatí už zhodnotili odborníci i laici, my sa ňou nemienime zapodievať; chceme si však všimnúť jazykovú stránku prejavu televíznych komentátorov, ktorí nám priebeh Pretekov mieru i majstrovstiev sveta v basketbale mužov približovali.

Jazykovou stránkou prejavu našich televíznych komentátorov sme sa už zaoberali.[1] Konštatovali sme, že jazyková úroveň prejavu televíznych komentátorov nie je dobrá. A to isté musíme povedať i pokiaľ ide o komentovanie spomenutých dvoch podujatí. V tejto súvislosti si nemožno odpustiť poznámku, že jestvujú isté chyby a nedostatky, ktoré sú v tejto oblasti takmer nevykoreniteľné. Na ilustráciu uvedieme jeden príklad. Majstrovstvá sveta v ľadovom hokeji na rok 1966 boli v Ľubľane; už vtedy sme rozličným spôsobom upozorňovali na správne skloňovanie podstatného mena *Ľubľana,* na tvorenie odvodeného prídavného mena i na tvorenie obyvateľského mena.[2] Aj tohtoročné majstrovstvá sveta v basketbale mužov boli v Ľubľane a v komentároch z tohto podujatia sme sa znova stretli so starou chybou, s nesprávnym skloňovaním miestneho mena *Ľubľana.* Počuli sme takéto spojenia: *neďaleko Ľubľane* m. *neďaleko Ľubľany, pochádza z Ľubľane* m. *pochádza z Ľubľany, v Ľubľani sa oslavovalo* m. *v Ľubľane* a pod. Ťažko nájsť príčinu, prečo sa po toľkých upozorneniach znova zjavuje takáto chyba. Možno to vari pripísať iba vlažnému postoju k otázkam jazykovej správnosti.

Preberme si teraz daktoré ďalšie chyby, ktoré sa v komentároch zjavili. Z oblasti slovnej zásoby spomenieme zasa iba tie najošúchanejšie. V komentári z Pretekov mieru sme sa napríklad dozvedeli, že za pretekármi idú *doprovodné vozidlá, že na trati sa nič mimoriadne neudialo, že naši cyklisti si vedú dobre.* Všimnime si najprv spojenie *doprovodné vozidlá* a v ňom slovo *doprovodný.* Ide tu o vzťahové prídavné meno utvorené od podstatného mena *doprovod.* Takéto slovo však v spisov-

[1] Pozri napr. Š. Michalus, *Prečo sa vo Vysokých Tatrách „zahajovalo"?,* Pravda na víkend 13. 3. 1970; tenže, *Na okraj jedného športového prenosu,* Večerník 5. 1. 1970.

[2] Pozri J. Ružička, *Po majstrovstvách v Ľubľane,* Slovenská reč 31, 1966, 312-314.

nej slovenčine nie je, no jestvuje v nej podstatné meno *sprievod* s príslušným vzťahovým prídavným menom *sprievodný;* správne teda bude *s p r i e v o d n é vozidlá.* Nenáležité je aj použitie slovesa *udiať sa;* toto sloveso nepatrí do súčasného spisovného jazyka, je to papierové, veľmi zriedkavé slovo a málokto ho pociťuje ako primerané.[3] Namiesto neho máme v spisovnom jazyku slovesá *stať sa, prihodiť sa.* Náležité teda bude: *na trati sa nič mimoriadne n e s t a l o, na trati sa nič mimoriadne n e p r i h o d i l o.* Ani sloveso *viesť si* nemá v spisovnom jazyku miesto, je to významovo veľmi všeobecné sloveso. Súčasná slovenčina má na označenie toho, čo chcel komentátor povedať, niekoľko vhodnejších a živších slovies, napr. *počínať si, držať sa, činiť sa.* Nenáležité sloveso *viesť si* možno hociktorým z nich nahradiť: *naši cyklisti si p o č i n a j ú dobre; naši cyklisti s a d r ž i a; naši cyklisti s a č i n i a.* Keď sme už pri lexike, spomenieme ešte niekoľko nesprávnych slov, ktoré sme si pri komentovaní Pretekov mieru a majstrovstiev sveta v basketbale mužov poznačili: *kľud, kľudný m. p o k o j, p o k o j n ý, procento m. p e r c e n t o* a iné. Chyby sa robili aj pri používaní predložiek, napr. vo vete *Poliak si ide pre etapové víťazstvo* nie je na mieste predložka *pre.* V spisovnom jazyku je tu správna iba predložka *po,* teda *Poliak si ide p o etapové víťazstvo.* Iná dosť častá chyba je nenáležité používanie nezvratných slovies *končiť a začať* vo vetách: *polčas začal; etapa končí.* Slovesá *končiť, začať* sú predmetové slovesá, možno teda začať alebo končiť dačo, napr. *začať prednášku, končiť schôdzku.* V uvedených vetách treba v spisovnom jazyku používať zvratné slovesá *končiť sa, začať sa.*[4] Preto bude správne povedať a napísať: *polčas sa začal, etapa sa skončila.* Osobitne sme si z komentovania Pretekov mieru poznamenali vyjadrenie *sme v očakávaní vecí nasledujúcich.* Tu sa vari komentátor chcel vyjadriť neobyčajne, ale nevyšlo to. Uvedené spojenie vyznieva v slovečine cudzo, neprirodzene a veru aj nesprávne. Prirodzene, nemožno namietať nič proti tomu, ak komentátor chce svoj jazykový prejav osviežiť, oživiť, musí to však urobiť vhodnými a primeranými domácimi jazykovými prostriedkami bez výpožičiek z iného jazyka. Spomenutý príklad osviežovania a oživovania verejného jazykového prejavu nepokladáme za šťastný. Na druhej strane však zasa nemožno súhlasiť s názorom, že v televízii by sme sa neradi stretať s hohovorovými výrazmi.[5] Proti výrazom z hovorovej vrstvy jazyka nemožno nič namietať, práve naopak, možno ich iba privítať, lebo nimi môžu naši športoví komentátori dobre oživovať a osviežovať svoj jazykový prejav.

---

[3] Pozri aj V. U h l á r, *Udialo sa a stalo sa,* KS 3, 1969, 313-314.

[4] Na túto chybu sme už upozornili v rozličných poradenských stĺpčekoch, rubrikách i v našom časopise (napr. v prvom ročníku na str. 176, 217).

[5] Pozri J. J a c k o, *Slovenčina na futbalových štadiónoch,* Pravda na víkend 15. 8. 1969.

Námietky máme iba proti nefunkčne použitým nespisovným výrazom.

Ešte dačo z oblasti vlastných mien, kde sa takisto robilo veľa chýb. Pri komentovaní majstrovstiev sveta v basketbale mužov komentátor vôbec neskloňoval krstné meno *Ivo*, hoci v slovenčine sa mená takéhoto typu celkom normálne skloňujú. Nesprávne bolo aj skloňovanie juhoslovanského priezviska *Jelovac*, ktoré komentátor skloňoval *Jelovaca, Jelovacovi, s Jelovacom*. V Pravidlách slovenského pravopisu sa vraví, že takéto mená sa skloňujú podobne ako slovenské mená typu *Oravec, Hrabovec, Oravca, Hrabovca, s Oravcom, Hrabovcom*. Meno *Jelovac* treba teda skloňovať takto: *Jelovca, Jelovcovi, s Jelovcom*. Pri komentovaní Pretekov mieru sme počuli, že *pretekári vchádzajú do Postupimi*, že *v Postupimi srdečne vítali pretekárov*. Ide tu o nenáležité skloňovanie miestneho mena *Postupim*. Názov *Postupim* je podstatné meno mužského rodu a ako také sa aj skloňuje, teda *v P o s t u p i m e*, nie *v Postupimi, do P o s t u p i m a* alebo *do P o s t u p i m u*, nie *do Postupimi*. Toto všetko sa možno dozvedieť v šiestom zväzku Slovníka slovenského jazyka. To bolo iba niekoľko príkladov z chýb, ktoré sme si z komentovania Pretekov mieru i majstrovstiev sveta v basketbale mužov zaznamenali.

Žiada sa zdôrazniť ešte jedno. Takmer o všetkých chybách, ktorými sme sa tu zaoberali, už bola reč v jazykových príručkách, v jazykových rubrikách novín i v rozhlasovej jazykovej poradni. O to viacej zaráža, že sa takéto chyby znova a znova opakujú v jazykových prejavoch televíznych komentátorov. Naši televízni komentátori sa zaiste vecne pripravujú na komentovanie takých významných športových udalostí, ako sú Preteky mieru a majstrovstvá sveta v basketbale mužov. Lenže iba vecná príprava nestačí, treba sa prichystať aj z jazykovej stránky. Nuž ak ide komentátor do Ľubľany alebo do Postupima, je jeho povinnosťou naučiť sa správne skloňovať mená týchto miest.

Vieme, že úloha športových komentátorov nie je ľahká. Vo svojich prejavoch musia často improvizovať, musia byť pohotoví, musia vedieť rýchlo opísať dramatické situácie. Športový komentátor by však nemal ani pri pohotovosti, ktorá sa od neho vyžaduje, zabúdať na jazykovú správnosť, štýlovú primeranosť a spoločenskú vhodnosť.

Možno si dakto povie, že zasa iba kritizujeme. My však konáme len svoju povinnosť. Dokiaľ budú vo verejných jazykových prejavoch chyby a nedostatky, budeme na ne upozorňovať a usilovať sa ich odstrániť. Netreba vari zdôrazňovať, že televízia silno pôsobí na diváka okrem iného aj z rečovej stránky. Je len prirodzené, keď chceme, aby tento vplyv bol dobrý, aby pomáhal zvyšovať celkovú úroveň jazykovej kultúry. Preto sa usilujeme, aby aj v športových komentároch, ba najmä v nich, lebo sú vari najpočúvanejšími reláciami, znela iba dobrá slovenčina.

ROZLIČNOSTI

Zo slovenských ľudových názvov húb

Bedľa vysoká Lepiota procera (SCOP. ex FR) QUÉL.

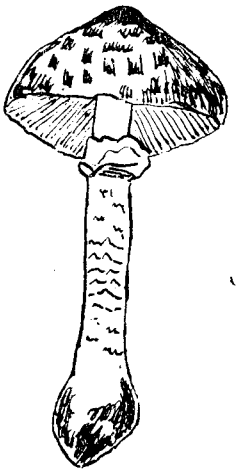

Koncom leta, a najmä za slnečných jesenných dní, vídame na okrajoch lesa, na rúbaniskách, čistinách i vo svetlejších porastoch vysoké huby s nápadným veľkým klobúkom, ktorý je spočiatku vajcovito kužeľovitý, neskôr sa rozprestiera, až je takmer celkom plochý so zreteľným hrboľom uprostred. Klobúk hnedej farby je pokrytý škridlicovito usporiadanými alebo aj nepravidelnými tmavšími šupinami. Lupene a dužina sú biele. Vysoký dutý hlúbik utvára v spodnej časti guľovitú hľuzu, v hornej časti je ozdobený prsteňom.

Bedľa vysoká sa na Slovensku ešte veľmi nezbiera; vznik ľudových názvov možno pripísať nápadnej veľkosti a tvaru plodnice.

Na okolí Krupiny, Banskej Štiavnice a Pukanca nazývajú bedľu vysokú *kochlačka, kochlička,* na okolí Piešťan *chochluša.* Podľa tvaru starších plodníc vznikli názvy *parazól, parazólek, ambrél, parapel,* ktoré sa používajú miestami na západnom Slovensku.

Mimoriadne vysoký hlúbik charakterizujú názvy *vysoká nôžka, kozia nôžka,* doložené z okolia Partizánskeho a Bánoviec nad Bebravou. Celkový tvar mladej plodnice so zatvoreným klobúčikom motivoval vznik názvov *kráľovná, pýšny mládenec, pastierska palica,* vyskytujúcich sa na juhozápadnom Slovensku.

Pomenovanie *kozarova mac,* ktoré poznáme z okolia Košíc, vychádza z ľudovej povery, že kde vyrástla bedľa, objavia sa aj hríby, *kozare.*

Farbou klobúka sú motivované názvy *srnka, srnula,* doložené od Senice, Pezinka a Trnavy.

Na okolí Považskej Bystrice volajú bedle *svahovky,* pri Bánovciach nad Bebravou aj *svákovky.*

Na záhorí používané názvy *kuku, kuky-muky* pochádzajú z nemčiny *(Gugemucke)*.

Ako nezbieraná huba dostáva bedľa často názov *muchotrávka,* ktorý sa opiera aj o podobnosť s muchotrávkami.

Samotný názov *bedľa* je veľmi starobylý a v praslovančine pravdepodobne slúžil na označenie húb vôbec. V takomto širokom význame alebo na označenie lupeňovitých, prípadne nejedlých, nezbieraných húb sa názov *bedľa* používa v Poľsku a v Lužici. V minulom storočí pri utváraní modernej českej botanickej terminológie ho z poľštiny prevzal J. S. Presl pre rod Lepiota. V tomto význame sa v posledných desaťročiach dostal aj na Slovensko prostredníctvom českých hubárskych príručiek a učebníc.

M. Majtánová

Pohrebný ústav — pohrebná služba — pohrebníctvo

Ako názov pre inštitúciu, ktorá sa zaoberá obstarávaním pohrebu mŕtvych a všetkým, čo s tým súvisí, nachádzame niekoľko pomenovaní: *pohrebný ústav — pohrebná služba — pohrebníctvo.* Z nich Slovník slovenského jazyka v hniezde *pohreb — pohrebný* (III, 172) uvádza ako exemplifikáciu združené pomenovanie *pohrebný ústav* s vysvetlením „obstarávajúci pohreby". Pri koncipovaní SSJ sa vychádzalo z materiálu, ktorý má na toto pomenovanie doklady od M. Urbana (1940), od P. Karvaša (1954) a v podobe *pohrebný ústav* aj od I. Stodolu (1929). Z obdobia prvej ČSR máme v Právnickom terminologickom slovníku od Fajnora a Zátureckého pomenovanie *pohrebný podnik,* ale v materiáli JÚ SAV inak doložené nie je.

Odkedy sa v jednotlivých obciach zakladajú tzv. komunálne služby, stretáme sa v rámci týchto služieb aj s pohrebnou službou. Pomenovanie *pohrebná služba* je azda vhodnejšie ako *pohrebný ústav,* lebo názov *ústav* si slovenčina rezervuje skôr pre výskumné inštitúcie, hoci sa nevylučuje možnosť pomenovania aj iných inštitúcií, teda napr. *liečebný ústav,* podľa čoho aj *pohrebný ústav.* Pretože však inštitúcie nazvané ústavmi majú zvyčajne spoločensky alebo vedecky závažný dosah, pre názov pohrebnej inštitúcie, kde nejde o podobný dosah, by mohlo vyhovovať aj pomenovanie *pohrebná služba.* Nie je doložené ani v SSJ, ani v slovníkovom materiáli JÚ, ale vieme, že sa dnes používa. Má podobný ráz ako napr. *záchranná služba, dopravná služba* a pod.

Okrem toho však jestvuje aj jednoslovné pomenovanie *pohrebníctvo.* Majú ho napr. v Martine práve tak ako v Podunajských Biskupiciach,

ba je naň doklad aj v slovníkovom materiáli, a to z časopisu Bratislavský kraj 1950, č. 2, kde sa píše o pohrebníctve v súvislosti so zák. čl. č. XIV/1876, i z Kultúrneho života v preklade J. Škultétyho (1965): *Potom prikázala položiť rakev na žehliaci stôl, dala zapáliť štyri voskovice, ktoré som bol kúpiť v pohrebníctve, a prinútila ma pokľaknúť, začala sa modliť.*

Pomenovanie *pohrebníctvo* je utvorené dobre: tak ako máme na konci odvodzovacieho radu *záhrada — záhradník — záhradnícky — záhradníctvo*, podobne *zlatníctvo, súkenníctvo, obuvníctvo, papiernictvo* (chýba v živom jazyku člen *papiernik*), *kaderníctvo*, môžeme mať i rad *pohreb — pohrebník — pohrebnícky — pohrebníctvo*. Pomenovanie *pohrebník* nemusí mať ráz trochu zastaraného pomenovania, ako to uvádza SSJ (III, 172), ale je potrebným a vhodným termínom pre pomocných zamestnancov pohrebnej služby, ktorých neraz počujeme nazývať nesprávnym posmešným názvom *funebrák*. Rovnako je potrebné aj adjektívum *pohrebnícky*, v SSJ nedoložené, napr. *pohrebnícke úkony*, ako je umývanie a obliekanie mŕtveho, prevážanie a odnášanie rakvy, *pohrebnícke poplatky a výdavky* a pod. Napr. na firemnej tabuli komunálnych služieb v Podunajských Biskupiciach je spojenie *Pohrebníctvo a stolárstvo* vhodnejšie, ako by bolo *Pohrebná služba a stolárstvo*, alebo ešte menej vhodné *Pohrebný ústav a stolárstvo*. Patrí teda do slovníka spisovnej slovenčiny aj názov *pohrebníctvo*, aj združené pomenovanie *pohrebná služba*. Obidve sú vhodnejšie ako názov *pohrebný ústav*. Pravda, ak má jazyk možnosť utvoriť si celkom jednoznačné jednoslovné pomenovanie, má mu dávať prednosť pred združeným pomenovaním. Zaiste preto majú pomenovania *pohrebníctvo, pohrebník, pohrebnícky* najlepší predpoklad uplatniť sa naplno v spisovnej slovenčine.

M. Marsinová

Ks

SPRÁVY A POSUDKY

Kompendium slovenskej štylistiky

(Jozef Mistrík, *Štylistika slovenského jazyka*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1970, 424 strán)

V ostatných rokoch sa môže naša verejnosť presviedčať o tom, že slovenskí jazykovedci začínajú spracovávať jednotlivé jazykové plány komplexne. (Ak spomenieme len kolektívne diela, tak je to najmä *Slovník slovenského jazyka*, reprezentatívna *Morfológia slovenského jazyka*, *Atlas slovenských nárečí*, *Atlas slovenských hlások.)* Štylistika ako jedna z tých disciplín, ktoré stoja najbližšie k jazykovej kultúre, sa stala predmetom záujmu skoro všetkých slovenských jazykovedcov. Sprvu sa najviac pozornosti venovalo rozboru umeleckých diel (niekoľko zborníkov a veľké množstvo štúdií v jazykovedných i literárnovedných časopisoch). V najlepších umeleckých dielach sa vidí zlatý poklad na rozvíjanie slovnej zásoby a štylistickej pohotovosti; poznávanie umeleckého diela má teda výchovný význam. Praktická štylistika bola stručne obsiahnutá v Slovenskej gramatike a v učebniciach slovenčiny. Štyri vydania štylistiky za osem rokov len potvrdzujú, že naša verejnosť má záujem o zdokonaľovanie svojich prejavov. (Nebolo hádam ani na škodu, že v prvých dvoch vydaniach sa venovalo dosť miesta i otázkam normy.)

Predkladaná *Štylistika slovenského jazyka* je prvou vysokoškolskou učebnicou pre filozofické a pedagogické fakulty na Slovensku. Táto základná funkcia určila aj jej osnovu. Ak chce byť dobrou učebnicou, musí zhŕňať výsledky doterajších bádaní v slovenskej štylistike, musí mať teoretický charakter. V istom zmysle môžeme v knihe porovnávať vývin slovenskej štylistiky s vývinom samotného autora: od *Praktickej slovenskej štylistiky* (1961, 1963) k teoretickejšej *Slovenskej štylistike* (1965), potom k exaktným metódam. (Máme na mysli *Frekvenciu slov v slovenčine* z r. 1969, reprezentačné spracovanie slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny matematicko-štatistickými metódami, z ktorého autor získal najviac podkladov aj pre exaktné hodnotenie štylistických javov.) Na druhej strane však ráz učebnice vyžaduje, aby sa najnovšie poznatky podávali prístupnou a zrozumiteľnou formou. J. Mistrík patrí medzi tých autorov, ktorí vedia takto opísať a vysvetliť aj najzložitejšie javy (stručný prehľad názorov jednotlivých bádateľov, formulovanie vlastného postoja, bohatá bibliografia).

Každá štylistika sa v podstate skladá z dvoch hlavných častí: z charakteristiky štýlotvorných činiteľov a z klasifikácie štýlov (teoretická časť) a z opisu využívania zvukových, lexikálnych, morfologických a syntaktických prostriedkov (aplikatívna časť). Kvôli názornosti uvádzame názvy jednotlivých kapitol: Z dejín štylistiky (7—28), Základné pojmy (29—34), Metódy štylistických výskumov a štylistických rozborov (35—52), Štýlotvorné činitele (53—73), Proces štylistickej diferenciácie a štýlotvorný proces (74—92), Ana-

lýza štýlov súčasnej spisovnej slovenčiny (93—187), Štylistické prostriedky (191—192), Lexikálne prostriedky (193—234), Gramatické prostriedky (235—328), Zvukové prostriedky (329—349), Kompozičné prostriedky (350—383).

Z teoretického hľadiska by sme mohli diskutovať o niekoľkých problémoch: miesto štylistickej roviny v jazykovom systéme, definícia štylémy, rozdielne chápanie daktorých pojmov; rozdielnosti však vyplývajú skôr zo samotného postavenia štylistiky ako hraničnej a opisnej disciplíny (ukazuje už iba na výsledky fungovania jazykového systému). Postavme si skôr inú otázku: akú má štylistika funkciu pri rozvíjaní jazykovej kultúry? Zhruba ide o dva základné postupy: vedieť citlivo v y b r a ť primeraný jazykový prostriedok a vedieť jazykové prostriedky starostlivo u s p o r i a d a ť (otázka kompozície). Musíme však mať predovšetkým z čoho vyberať — bohatá slovná zásoba, vycibrený jazykový cit, štylistická pohotovosť atď. Preto toľko zdôrazňujeme dobrý príklad v jazykovej výchove: nesmierne bohatstvo a obdivuhodná stavba ľudových rozprávok, jazyk niektorých spisovateľov, výchova jazykového povedomia v rodine atď. Jazyková kultúra na dnešnom stupni znamená predovšetkým štylisticky správne vyjadrovanie. Štylistika je najdynamickejšia oblasť, a preto aj štylistická norma je menej ustálená. To však znamená, že v tejto oblasti čaká odborníkov najviac trpezlivej a vysvetľujúcej práce a používateľov jazyka väčšia starostlivosť pri štylizovaní prejavov. (Praktická štylistika je určená tým, ktorí už zhruba ovládajú normu spisovného jazyka.)

J. Mistrík doviedol slovenskú štylistiku od prevládajúceho rozboru umeleckých diel cez praktickú štylistiku na vyššiu teoretickú úroveň v tom zmysle, že začal dôsledne využívať pri štylistických rozboroch exaktné metódy. Proti intuitívnosti (vhodnosť, estetický dojem, funkčnosť a primeranosť prostriedku — porov. s. 36), ktorej môže byť práve v štylistike najviac, postavil exaktnosť (najmä matematicko-štatistické metódy). Pohybuje sa však v rovine človek — číslo — človek; získaný údaj je Mistríkovi signálom istej kvality, nie iba kritériom (s. 38). Preto majú získané merania aj „tradičnú" interpretáciu, no pozoruhodný výsledok. Nie je to napríklad závažný hlas do diskusie, či je štylistika jazykovedná disciplína a či literárna, keď exaktné skúmanie stále viac potvrdzuje príslušnosť štylistiky k jazykovede? Nepresvedčia našich publicistov získané údaje, že súčasná umelecká próza i populárno-náučný štýl stoja so svojím výrazivom veľmi blízko pri ústnych prejavoch, kým súčasná publicistika je od ústneho prejavu — na škodu veci — nadmieru vzdialená? A čo trebárs i deformovanie živej reči prostriedkami „meravého" administratívneho štýlu? (Tu sa ukazujú veľké možnosti sociologického výskumu: vzťah používateľa k jazyku.)

Ak autor v úvode konštatuje, že v štylistických výskumoch sme iba na začiatku, tak to ešte neznamená, že v slovenskej štylistike sa urobilo málo. Naopak, v istom období si skoro všetci slovenskí jazykovedci pokladali priam za povinnosť rozoberať štylistické javy. Vývoj v metodológii však natoľko pokročil, že dnes už ťažko nájdeme jazykový plán, kde by sme vystačili s intuitívnym opisom. Mistríkova *Štylistika slovenského jazyka* stojí na začiatku toho smeru, ktorý ku štruktúrnemu chápaniu jazykových javov pridáva exaktné skúmanie.

Odporúčame *Štylistiku slovenského jazyka* do vrelej pozornosti celej slovenskej kultúrnej verejnosti. *J. Bosák*

Nevšímavosť voči jazyku v okresnej tlači

Veľmi slabou jazykovou úrovňou nás prekvapilo 39. číslo okresných novín *Nitriansky hlas*. Toto číslo sa priam hmýrilo jazykovými nesprávnosťami, a preto nás nútilo povšimnúť si niektoré chyby. Sústredili sme sa na pravopis, slovosled a výber slov. Nerozoberáme úroveň štylizácie viet, prípadne aj celých odsekov, lebo niektoré články by si boli vyžadovali dôkladnú štylistickú úpravu.

Prevládajúcou pravopisnou chybou je písanie čiarky vo vetách. Z nepochopiteľných príčin sa oddeľuje vo vetách podmetová časť od prísudkovej, napr. *nitrianska okresná organizácia ZČSP, (!) sa plne stavia za prijatú novembrovú rezolúciu...; Eduard Moravčík a montážnik ofsetu Ján Strezenický, (!) boli vyznamenaní odznakmi; títo tak ako teraz, (!) vynaložia všetko úsilie.* Ďalšie nedostatky sú pri oddeľovaní vložených viet, pri písaní čiarky pred spojkou *a* v inom vzťahu ako v zlučovacom, ďalej pri písaní čiarky pred *ako, a tak* ap.: *to, čo začala Nitra hrať, bol hotový koncert; súťaže sa zúčastnili (!) i osádky Dukly Nitra, ktoré všetky došli do cieľa(,) a najväčší* (lepšie *ale najväčší*) *úspech dosiahol Stejskal s Peškom; v ďalšej časti hry začali Nitru krotiť(,) a tak sa podarilo domácim hru čiastočne vyrovnať.* Kým v uvedených prípadoch čiarka chýbala (preto sme ju dali do zátvorky), na druhej strane píše sa na takých miestach vo vete, kde sa nedá odôvodniť, napr. *po veľkú vyrovnanom polčase, (!) hostia po prestávke odpadli; po bezgólovom polčase, (!) hostia odmietli pokračovať v zápase.* Pred spojkou *ako* nemá byť čiarka, ak za ňou nenasleduje veta. Správne má byť: *Hodnotil súťaž ďaleko vyššie ako tradičnú Rallye Vltava; zaželalo mu veľa osobných a pracovných úspechov ako i splnenie jeho predsavzatí.*

K pravopisným chybám patrí aj nesprávne písanie veľkých písmen. V uverejnenom osobnom liste sa nesprávne písal slovesný tvar *ste: videli Ste našu vlasť; už Ste doma.*

Porušovanie jazykových noriem v slovoslede a vetoslede ťažko stručne rozobrať, vyžaduje si totiž dlhšie zdôvodňovanie, preto spomenieme iba dva prípady. V slovoslede ide o polohu príklonky *sa* po gramatickej prestávke, nespr. *hoci ide o jednoposchodovú jednoduchú budovu, sa (!) dostavba vlečie.* Pri vetoslede chceme upozorniť na polohu vedľajšej prívlastkovej vety, ktorá má stáť za svojím nadradeným členom: nespr. *bude 230 pracovníkov odmenených pamätnými plaketami (ktorí pracujú v podniku aspoň 7 rokov),* ale správne má byť: *230 pracovníkov (ktorí pracujú ...) bude odmenených.*

Na stránkach časopisu Kultúra slova, v rozhlasových jazykových päťminútovkách a inde sa už veľa popísalo a pohovorilo o nesprávnom používaní vyjadrení *jedná sa, prevádza sa, rad* a *rada,* ale napriek tomu sa používajú naďalej nielen v ústnom, ale i v písomnom prejave. Nitriansky hlas uverejnil takéto vety: *kde sa jedná o 3 km cesty* (spr. *ide*); *ktoré dnes prevádzajú iné podniky* (*robia, dodávajú, stavajú* ap.); *celú radu reprezentantiek v domácom mužstve* (*celý rad*).

Na záver len toľko, že takéto jazykové chyby veru nezvyšujú jazykovú kultúru čitateľov Nitrianskeho hlasu.

E. Bajzíková

SPYTOVALI STE SA

Krmovinársky, či krmivársky priemysel? — Ing. Farkaš z Poľnohospodárskeho nákupného a zásobovacieho podniku v Nitre: „O istej poľnohospodárskej konferencii referovala naša tlač ako o krmovinárskej konferencii. Aj jej organizátori používali výrazy *krmovinársky priemysel, krmovinárska konferencia* a i. S viacerými účastníkmi konferencie som sa pristavil pri týchto výrazoch, lebo je podstatný kvantitatívny a kvalitatívny rozdiel medzi krmivami a krmovinami. Tento rozdiel robia aj pedagogickí pracovníci Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre vo svojich prednáškach. Priemysel, o ktorom sa na konferencii hovorilo, zaoberá sa miešaním krmív, nie výrobou krmovín. Oznámte nám, ako ho máme pomenovať."

Výrazy *krmovinárska konferencia, krmovinársky priemysel* sú obidva z jazykového hľadiska korektné. Prídavné meno *krmovinársky* je odvodené od podstatného mena *krmovinár* (kto pestuje krmoviny), ale môže sa vzťahovať aj na *krmovinárstvo* (pestovanie krmovín). Podľa toho teda význam spojenia *krmovinárska konferencia* dá sa chápať dvojako: 1. konferencia, na ktorej rokovali krmovinári, 2. konferencia, na ktorej sa rokovalo o krmovinárstve. Spojením *krmovinársky priemysel* treba rozumieť predovšetkým priemysel týkajúci sa krmovinárstva (porov. *potravinársky priemysel*). Istá ťažkosť v podobných prípadoch vzniká preto, že prídavné mená typu *krmovinársky* sa viažu na dva odvodzovacie základy s rozličným významom (v tomto prípade na základy *krmovinár* a *krmovinárstvo*).

Pri podstatných menách *krmivo* a *krmovina* sa bežne nerobí podstatný rozdiel. Ukazuje sa to aj z ich spracovania v Slovníku slovenského jazyka I (*krmivo* = potrava pre statok alebo pre zvieratá, *krmovina* = potrava vhodná na kŕmenie). Pravdaže, v liste sa veľmi všeobecne a pre pomenovacie potreby nedostačujúco naznačuje, že v teórii i v praxi je medzi termínmi *krmivo, krmovina* zásadný rozdiel. Ten výstižne vyjadrujú definície: a) Krmoviny sú plodiny, pestované na poli. Po zvoze do podniku slúžia ako krmivá pre poľnohospodárske zvieratá; b) Krmivá sú produkty rastlinného, živočíšneho a minerálneho pôvodu, používané vo výžive poľnohospodárskych zvierat. (Obidve definície sú z korešpondencie s VŠP v Nitre.)

Ak teda vezmeme do úvahy to, že nové priemyselné odvetvie sa zaoberá miešaním krmív (nie krmovín) a že v poľnohospodárskej teórii i praxi sa na rozdiel od bežného chápania významu slov *krmivo, krmovina* robí zásadný rozdiel, môžeme v tomto prípade schváliť iba názov *krmivársky priemysel.* Od podstatného mena *krmivo* môžu sa podľa potreby utvoriť aj ďalšie odvodeniny: *krmivár, krmivárstvo.* Ani jeden z týchto novotvarov nezaznačuje síce Slovník slovenského jazyka, ale o tom, že sú pravidelne utvorené a jazykovo správne, netreba pochybovať. (Porov. *krmovina: krmovinár, krmovinárstvo, krmovinársky; zelenina: zeleninár, zeleninárstvo, zeleninársky* atď.)

I. Masár

Šarišské Dravce — (do) Šarišských Draviec. — Istá poslucháčka prešovskej pedagogickej fakulty nás upozornila, že v časopise Rodina a škola 16,

1969, str. 219 druhý pád mn. čísla miestneho mena *Šarišské Dravce* mal podobu „Šarišských Dravcov". (Bolo to vo vete *Školská a kultúrna komisia, za pomoci komisie pre akciu Národ deťom, za účasti obyvateľov z Lipian, Šarišských Dravcov, Lemešian ...)*

Autor uvedenej vety pokladal meno *Šarišské Dravce* za podstatné meno mužského rodu pravdepodobne podľa analógie so všeobecným podstatným menom *dravec — dravce*, ktoré je v spisovnej slovenčine naozaj mužského rodu, teda *ukrutné dravce — (od) ukrutných dravcov*. No pomnožné miestne mená *Dravce, Šarišské Dravce* sú v spisovnej slovenčine ženského rodu a skloňujú sa podľa vzoru ulica. Druhý pád mn. č. od pomnožných miestnych mien zakončených na *-ce* s dvoma spoluhláskami na konci kmeňa sa tvorí bez prípony a s vkladnou dvojhláskou *-ie-*, napr.: *Bánovce — Bánoviec, Michalovce — Michaloviec, Bijacovce — Bijacoviec, Bohdanovce — Bohdanoviec* atď. Aj miestne meno *Dravce* má kmeň zakončený na dve spoluhlásky *-vc-* V genitíve plurálu medzi tieto dve spoluhlásky treba vložiť dvojhlásku *-ie-: (do) Draviec, (do) Šarišských Draviec*. Datív plurálu má podobu *(k) Dravciam*, lokál plurálu formu *(v) Dravciach*.

J. Jacko

Garbiarne, nie koželužne. — M. M. z Bratislavy: „Listovala som v súpise výrobných podnikov a prekvapil ma názov Koželužne Bošany. Pokladám ho za chybný."

V názve podniku *Koželužne Bošany* sa nevhodne použilo slovo *koželužne*. Nie je to slovenské slovo. Továreň na spracovanie koží sa po slovensky volá *garbiareň*. Aj Slovník slovenského jazyka I zaznačuje na str. 428 iba túto podobu; na str. 758 pri slovách *koželuh, koželužský, koželužstvo* (podoba *koželužňa* z tohto odvodzovacieho radu vypadla zo SSJ zrejme omylom) sa výslovne upozorňuje, že v slovenčine sú správne iba podoby *garbiar, garbiarsky, garbiarstvo*. Je jasné, že aj podoba *koželužňa*, keby sa bola v SSJ zaznačila, bola by sa hodnotila ako nespisovná.

Korektný názov bošianskej továrne na spracovanie kože mal mať teda podobu *Garbiareň Bošany*, príp. *Garbiarne Bošany;* ale nevyhýbali by sme sa ani zneniu *Bošianska garbiareň, Bošianske garbiarne*.

I. Masár

Ďaleko viac? — Náš čitateľ J. H. z Banskej Bystrice nám poslal niekoľko slovných spojení, v ktorých sa mu nepozdáva dvojica slov *ďaleko viac*. Uvádza takéto prípady: ... *ďaleko viac nás trápi skutočnosť* ... *ďaleko viac výrobkov na trh* ... *ďaleko viac starostlivosti treba venovať* ... alebo: *ďaleko správnejšie by bolo* ... *ďaleko väčšiu náročnosť uplatňovať* ... *ďaleko dôslednejšie riešiť problematiku* ... *ďaleko účinnejšiu pomoc poskytovať* ... *ďaleko zodpovednejšie k ľuďom pristupovať* ... a i.

Podozrenie čitateľa z nesprávnosti takýchto spojení je oprávnené, pretože sa zamieňajú a stotožňujú významy slov *ďaleko — oveľa*. Okrem toho spojenie *ďaleko viac* preniká k nám, najmä v hovorenej reči — z češtiny *(daleko víc)*.

Príslovka *ďaleko* vyjadruje okolnosť miesta tak ako iné príslovky, napr. *blízko, vľavo, vysoko, severne* ap. Najčastejšie sa spájajú v dvojici rovnoro-

dé príslovky, napr. *ďaleko vpredu, ďaleko vľavo* a i. Rôznorodé spojenia vznikajú zas z prísloviek miery a z ostatných prísloviek, ako *hodne poniže, ľubovoľne dlho, odpoly zadarmo* atď.

Význam miery v prísne kvantitatívnom zmysle sa vyjadruje neurčitými základnými číslovkami *omnoho, oveľa,* ktoré sú svojím pôvodom príslovky miery.

Správne spojenia preto budú: *omnoho ťažšie, oveľa horšie, oveľa viac* a takisto *oveľa správnejšie, oveľa väčšiu starostlivosť ... oveľa dôslednejšie riešiť ... oveľa zodpovednejšie pristupovať ...* atď.

Ako vidieť, dvojica slov *ďaleko viac* v slovenčine nie je správna, a preto namiesto nej načim používať spojenie *oveľa viac.*

J. Matejčík

Poznámka redakcie. Na nespisovnosť výrazu *ďaleko viac* upozorňovalo sa už pri viacerých príležitostiach. V našom časopise je o ňom krátka poznámka v 9. čísle 1. roč. na str. 316—317.

NAPÍSALI STE NÁM

Považujem za svoju povinnosť ohlásiť sa na výzvu v článku Hľadáme výraz v časopise Kultúra slova 4, 1970, str. 17.

V mojej rodnej obci Klenov (predtým Klembarok), okres Prešov (na hranici spišsko-šarišskej), na označenie nezrelého ovocia sa používa názov *hoľanga.* Ide asi o poľský vplyv. Ťažko povedať. Niekedy sa používa aj názov *hoľave, hoľave šľivki, hoľave čerešne, hoľave jabluka,* príp. *žeľene, žeľena ovoc, žeľene ovoce* a pod. Ale názov *hoľangy* je priliehavý, používa sa na označenie nedozretého ovocia, všeobecne a konkrétne, a pozná ho aj staršia aj mladšia generácia.

Keby šlo o hlasovanie, prihovoril by som sa za turčianske *hôľka;* východoslov. nález z rodnej obce len potvrdzuje, že základ *hoľ-* je slovenský, gramaticky správne utvorený. Výskyt slova *kvička* mi nie je známy.

A ešte poznámka: Kdesi v mojom podvedomí mi čosi hovorí (prepáčte odbočenie), že termínom *hoľangy* sa označovali (označujú) v prenesenom zmysle aj mladé nedospelé dievčatá v pubertálnom veku.

P. Liba

Napísali ste nám

P. Liba 288

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Ročník 4, 1970, číslo 8.

Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., prevádzka 46, Partizánske. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-68.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1970.

Cena Kčs 3,—.